

Η ΠΟΣΩΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

ΚΑΙ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ

ΥΠΟ Κ. Χ. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

Ἡ λέξις *κρίσις* ἤς γίνεται χρῆσις τὸ πρῶτον ἱατρικῶς παρ' Ἰπποκράτη, μεταπεσοῦσα ἀπὸ τῆς ἱατρικῆς ἐν τῇ οἰκονομικῇ, ἐνδεικνύει ἀφ' ἑαυτῆς τὴν ἣν κέκτηται σημασίαν.

Οὕτωςι δὲ ἀρχῆθεν τῆς δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, ἀπεδίδοτο πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ποικίλων κλονισμῶν οἷτινες ἐπῆρχοντο ἐν τῷ οἰκονομικῷ ἐν γένει πεδίῳ, γενικῶς καὶ ἀνευ διακρίσεως· καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς γνώσεως λ. χ. ὁ Simonde de Sismondi ἐν ἔτει 1819, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Νεαὶ ἀρχαὶ πολιτικῆς Οἰκονομίας», περιγράφων τὴν ἀλλοίωσιν ἣν ὑφίσταται τὸ τραπεζικὸν γραμματίον διὰ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῆς μὴ ἐξαγγυρώσεώς του καὶ τῆς μετατροπῆς του εἰς χαρτονόμισμα, ἀποκαλεῖ τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν, «κρίσις» κατὰ τὸν αὐτὸν περίου χρόνον ἡ λέξις προσηρμόσθη παρ' ἐτέρων οἰκονομολόγων εἰς ἐμπορικοὺς περιπασμούς, προσλαβόντας ἔκτοτε τὸ σύνθηδες ὄνομα «Ἐμπορικὴ κρίσις». Ὀλίγον βραδύτερον, ἤτοι ἐν ἔτει 1849 ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον περιγραφὴ τοιαύτης κρίσεως ἐν τῷ «κοινωνιστικῷ μανηφέστῳ» τῶν Karl Marx καὶ Engels, ἀκριβέστερον μεθερμηνεύουσα τὴν ἐξ ὑπερπαραγωγῆς προϊόντων δημιουργουμένην ἐπαδημικὴν οἰκονομικὴν νόσον.

Ἄλλ' αἱ θεωρίαι περὶ κρίσεων, πολυποικίλων, δὲν καθήχθησαν πράγματι ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἀληθῶν αἰτίων τοῦ πάσχοντος ἐκάστοτε κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ὄργανισμοῦ, ἀλλ' ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς διερενησεως μερικῶν παθολογικῶν φαινομένων, ἐφ' ὧν θεωρητικοὶ ἐρμηνευταὶ ἐπειρασάντο νὰ διαπλάσωσι γενικοὺς φυσικοὺς περὶ αὐτῶν νόμους, ἀντιθέτως πρὸς τὸν σοφὸν ἀφορισμὸν ὃν διδάσκει ὁ Böhsser Bawerk ¹⁾ λέγων ὅτι: Θεωρία κρίσεως δὲν δύναται νὰ ᾖ ἢ διερενησεως μεμονωμένου τμήματος τῶν οἰκονομικοκοινωνικῶν φαινομένων, ἀλλὰ δεόν νὰ ᾖ τὸ τελευταῖον ἢ προτελευταῖον κεφάλαιον τῆς γνώσεως καὶ

1) Ὁ ἄλλοτε ἀστροφικὸς ὑπουργὸς καὶ ἐπίτιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης.

διακρίβωσης του κοινωνικού και οικονομικού συστήματος, ὁ ὥριμος καρπὸς τῆς ἐρευνῆς καὶ γνώσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων καὶ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀλληλεπιδράσεως.

Πλὴν, κατὰ παραγνώρισιν τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἐγνωμάτευον οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς· οὕτω λ. χ. ἡ ἐν ἔτει 1815 ἐκφραγεῖσα κρίσις, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ροβέρτον Ὁβεν, ἵνα ἐν διαφόροις αὐτοῦ συγγράμμασιν, ἀποδώσῃ τὰς ἐν γένει κρίσεις εἰς τὸν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν καὶ τῆς ὑψώσεως τῆς παραγωγικότητος καταξευτελισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ἐντεῦθεν ἐπαγερμένης ἐλαττώσεως τῆς ἀναλωτικῆς δυνάμεως τῶν κατωτέρων πολυπληθῶν τάξεων! κατ' ἀντίθεσιν ὁμοῦς ὁ πολὺς Θωμᾶς Ροβέρτος Μάλθους, ὁ σοφὸς οὗτος ἱερομόναχος καὶ δημιουργὸς τῆς περὶ πληθυσμοῦ θεωρίας, ἐκφράζει ὅτι ἡ ἀνισορροπία ἐδημιουργεῖτο ἐκ τῆς ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν προοδευτικῆς κεφαλαιοποιήσεως τῶν λαμβανομένων προϊόντων αὐτῶν, ἐν ᾧ χρόνῳ αἱ ἐργατίδες τάξεις ἐξακολουθοῦσιν ἀναλίσκουσαι καὶ μὴ κεφαλαιοποιεῖσαι, ἐπὶ τοσοῦτῳ δὲ μᾶλλον ἐφ' ὅσον αὐταὶ δυσαναλόγως καὶ κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον πολλαπλασιάζονται, ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὴν ἀριθμητικῶς μόνον κατ' αἰξουσαν πρόοδον προβαίνουσαν ἐκπαύσει τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Αἱ δὲ σοσιαλιστικαὶ θεωρίαι, ἀπὸ τοῦ Proudhon μέχρι τοῦ Marx, καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ Henri George καὶ τῶν νεωτέρων, πρῶτιστον λόγον πάσης κρίσεως ἀποδίδουσι ἐν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἐργατίδων τάξεων καὶ τῷ περιορισμῷ τῆς ἀναλώσεως ἐκ μέρους αὐτῶν κατέναντι τῆς κεφαλαιοποιητικῆς παραγωγῆς. Ἄλλ' οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς καὶ οἰκονομολόγοι, ἀπέφυγον τὴν τάσιν πρὸς μανίαν γενικοποιήσεως τῶν αἰτίων τῶν κρίσεων, ἐξετάζοντες ἐκείστοτε λεπτομερῶς τὸ ὅλον κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα, καὶ ἐξερευνῶντες τὸ πάσχον ἢ τὰ πάσχοντα αὐτοῦ ὄργανα, πρὸς παθολογικὴν διάγνωσιν καὶ καθορισμὸν τῶν ποικίλων αἰτίων αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως μία πρῶτος ἀνακριτικὴ ἐρευνα τῶν λεπτομερῶν αἰτιῶν τῶν κρίσεων ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ ἐν ἔτει 1886, ἀνέδειξεν ἀριθμὸν τοιοῦτων ἐκατὸν ὀγδοήκοντα.

Ἐν τούτοις, καίτοι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, διαμορφωθείσα εἰς περὶπου θετικὴν ἐπιστήμην, ἀπέσχεν ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ τὰ διακλάση μαθηματικούς κανόνες ἢ φυσικούς νόμους, δύο ἀναμφισβήτητα θετικὰ γεγονότα παρουσιάζονται ἡμῖν πρὸ παραφημένου χρόνου, εἰνόντα τὰ παραστήσεσιν ὅτι ἡ περὶ κρίσεων θεωρία διέπεται πως ὑπὸ μαθηματικῶν τύπων: τὸ πρῶτον γεγονός εἶνε ζήτημα ἀναγόμενον εἰς χρόνον· τὸ δὲ δεύτερον εἶνε τοπικόν· ἀφ' ἧς ἐποχῆς, δηλονότι, ἐν τῷ παλαιῷ καὶ τῷ νῦν ἡμισφαιρίῳ ἢ τροχῷ τῆς κιστώσεως τὰ μέγιστα διηρυνθή, κρίσεις ἐπλήθον, αὐστηρῶς κατὰ χρονικὰ διαστήματα ὡς

ἔγγιστα δεκαετῆ, τοῦθ' ὅσαρ παρώτρυνε πολλοὺς οἰκονομολόγους εἰς ἀποδοχὴν φυσικοῦ τινος ἐν τῇ περιστροφικῇ ταύτῃ κινήσει νόμου. Μάλιστα ὁ ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος Stanley Jénon, ὁπαδὸς τῆς μαθηματικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς, ἀπεδέξατο ἀνεπιφυλάκτως ὡς αἰτιὸν τῆς περιοδικότητος ταύτης τῶν κρίσεων, τὰς ἡλιακὰς κηλίδας, αἵτινες ἐπιδρῶσαι δυσμενῶς ἐπὶ τῶν συγκομιδῶν ἐπιφέρουσι τοιοῦτοιρόπως τὸ γεγονός τῆς συνεκείᾳ αὐτῶν ἐξαγωγῆς μεταλλικοῦ νομίσματος, ὅθεν καὶ αἱ κρίσεις ἐκέρχονται! Ἐπίσης ὁμοίον χρονικὸν αἶτιον, ἠθέλησαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν καθ' ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα ἐκρηξὴν πολέμου τινος ἐπάγοντος τὴν κρίσιν. Ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι καίτοι τὰ τοιαῦτα γεγονότα παρουσιάζονται καθ' ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα, δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῶσι μαιηματικῶς διὰ τῶν ὡς ἄνω θεωριῶν, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ νόμου τῆς περιοδικῆς ἐπαναφορᾶς τῶν αὐτῶν αἰτιῶν δημιουργούντων τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Πρόκειται μᾶλλον περὶ καινόδρομικῶν κινήσεων, ἀποτελουσῶν ἐμπειρικὸν ἢ ἱστορικόν, οὕτως εἶπειν νόμον, οὐχὶ ὅμως καὶ κοινωνιολογικόν ἢ οἰκονομολογικόν τοιοῦτον. Τὸ δεύτερον ὅμως γεγονός, τοπικόν, εἶνε θετικώτερον διότι ἀνάγεται εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς δικτυωτῆς συνδέσεως καὶ ἀλληλεγγύης τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως αὐτῶν· κατ' εὐλογον δὲ συνέπειαν ἐκρηξὴς κρίσεως ἐν τινι τούτων ἀποτελούσῃ μέλος τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς, δὲν βραδύνει νὰ μεταβιβασθῇ ὡς δι' ἤλεκτρικοῦ σπινθήρος πρὸς τὰς ἑτέρας καὶ νὰ μετατηθῆσθαι διαδοχικῶς ἀπὸ τῆς μᾶς εἰς ἄλλην.

Ἄξιον σημειώσεως λ. χ. εἶνε τὸ παράδειγμα τῆς κρίσεως τοῦ 1887 ἐν Ἠνωμέναις Πολιτείαις· αὕτη ἐξικομένη εἰς ὑψιστον τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, μετατῆθησεν εἰς Ἀγγλίαν κατὰ Νοέμβριον, ἐρρίφθη μετ' οὗ πολὺ ὡς μεταδομένη μολυσματικὴ νόσος εἰς τὸ Ἀμβούργον, εἰσέδυσεν εἰς Γερμανίαν, προσέβαλε τὰς σκανδιναβικὰς χώρας καὶ τὴν Λανιμαρκίαν, ἵνα ὡς ἡ κυκλωνικὴ ὑφεσις ἐπιπέσῃ ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τῆς Βιέννης, τῆς Αἰγύπτου, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ἰαύβας, τῆς Χιλιῆς, τοῦ Βορένος-Ἀῦρες, τοῦ Ρίου-Ἰανείου, κατασφύρουσα οὕτως ἐν τῇ διαβάσει τῆς ἢ δεινῆ αὕτη κρίσις πᾶσαν ὁμαλὴν πορείαν καὶ ἐνσπείρουσα βίαιας καὶ τρομακτικὰς διαταραχάς. Ἰδοὺ νόμος φυσικῆς κοινωνιολογικῆς παραπλήσιος πρὸς τὸν τῆς Ἑλέως. Ἄλλ' ὁ κόσμον, ἀληθῶς, διδακτικὴ καθίσταται διὰ τὰ ἔθνη καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἢ τοιαύτη σύνδεσις, ἀποδεικνύουσα ὅτι τόσῳ ὁ οἰκονομικὸς ὄσφ καὶ ὁ κοινωνικὸς ἐν γένει βίος τῶν λαῶν, χωρ' ἄλλην τὴν μεταξύ των ἐχθραν ἢ τὴν ἀμίλλαν καὶ τὸν συναγωνισμόν, ἔχεται διὰ σφαιρῶν κρίσεων συνδεδεμένος, καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἀκατάβλητον νόμον τῆς «διεθνοῦς ἀλληλεγγύης». Πρὸ ὁμοίας δὲ περιπτώσεως παριστάμεθα κατὰ τὴν σύγχρονον

πανευρωπαϊκὴν κρίσιν. ἥτις ἤδη ἐξικνεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ περισπασμοῦ, διελθοῦσα τὴν τῆς ἀναπτύξεως.

Εἶνε ὅντως γνωστὸν ὅτι ἡ μετὰ μακροῦς πολέμου ἐπάνοδος εἰς χρόνους εἰρήνης, διεγείρει σοβαρωτάτας κρίσεις· τὸ γεγονός δὲ τοῦτο, ἐξελέγγει ὁ σοφὸς Ξενοφῶν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ (II 7) προκειμένου περὶ τῆς μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον κρίσεως, ἀποδίδων τὸ αἷτιον εἰς τὴν ἀπότομον καὶ βιαιάν συνώθησιν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ὡσαύτως δὲ ἐν Ρώμῃ, ἐπῆλθον τοιαῦται μεταπολεμικαὶ κρίσεις, λ. χ. συνετεία τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ ρωμαϊκοῦ πολέμου, ὡς ἀναφέρεται ὁ Ἀπιανὸς (B. C. I. 54) συνετεία τῆς συνωμοσίας Κατιλίνα καὶ ὡς μνημονεύει ὁ Κικέρων (Cic. Catil II. 8. De officiis II. 24 ad Div. V. 6) ἐπίσης καὶ ὁ Σαλλαστίος (Catil. 21), κατὰ τὴν ἐκφῆσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου (Cic. ad. Att. VIII. 7 IX. 9), περὶ τῆς ὁμοίας κρίσεως ὁ Κικέρων χαρακτηριστικῶς ὁμιλεῖ, δίδων ἐπίτομον εἰκόνα τῆς ὑπερτιμήσεως τοῦ μεταλλικοῦ χρηματός καὶ τῶν πραγμάτων — «*nemo solvit — nummorum caritas*» — ὁμοίως σφοδρότατη κρίσις ἐξεργάγη ἐν Ἀσίᾳ συνετεία τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Τρομακτικὴν ἐπίσης κρίσιν ἐδημιούργησεν ὁ Μιθραδατικὸς πόλεμος, ἣν περιγράφει ὁ Mommsen (R. G. II 239, 247 καὶ ἐπ.) κατὰ τὸν Κικέρωνα.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ὅμοιαι κρίσεις ἐπῆλθον κυταστρέψασαι βιομηχανίας αἰτινες ἐστηρίζοντο μόνον ἐπὶ τῆς ἐξαγωγικῆς ἐμπορίας. Λόγου χάριν ἡ πτώσις τῶν Μυγγόλων ἐν Γερμανίᾳ ἐπέφερε τὴν ἐκμηδένισιν τῆς ἀγγλικῆς ἰχθυοτροφίας καὶ ἀλιείας. Καὶ μόνον ἐν τούτοις ἐκ φόβου τοῦ πολέμου τῷ 1528, ἐξεργάγη κρίσις ἐν Ἀγγλίᾳ· ἐπίσης δ' ἐν ἔτει 1793 κρίσις πρὸ τοῦ πολέμου ἐκτραγείσα, ἐχειροτέρευσε δι' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ νεωτέρας καὶ σοβαρωτέρας μεταπολεμικὰς κρίσεις ἐν Εὐρώπῃ:

Τοιοῦτοτρόπως, ὑπόδειγμα παρέχεται διὰ τῆς κρίσεως τοῦ 1814, ἥτις ὑπῆρξε συνέπεια τῶν ἀσυνήθων περιπτώσεων αἰτινες συνέδραμον λόγῳ τοῦ ναπολεονταίου πολέμου. Τεράστια μέσα ἐτέθησαν τότε εἰς χρῆσιν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμμάχων αὐτῆς καὶ πρὸς καταγωνισμόν τῆς Γαλλίας. Τὸ σύνολον τῶν κρατικῶν δανείων αἰνεῖ ἀνελήφθησαν ἀπὸ τοῦ 1793—1815 ἀνῆλθον εἰς 427 ἑκατομμύρια λίβρων, ποσὸν τότε σημαντικώτατον, ὅπερ μετὰ τῶν θαυμασίων ἐκφυρέσεων ἀφιερώθη πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας καὶ πρὸς ὑπερπαραγωγὴν. Ἴνα αὕτη ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ζήτησιν τῶν χωρῶν τῶν μὴ εὐδαιμονῶν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ «*ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ*» τοῦ Ναπολέοντος. Καὶ συνετελέσθη μὲν ὁ βρετανικὸς λόθος, ἀλλὰ τὰ μὲν κροτόντα διετήρησαν χαμηλωτάτας τιμὰς πρὸς εὐρεσιν καταναλώσεως.

αὕτη δὲ δὲν ἀντεπεκρίθη πρὸς τὴν διαρκῶς αἰξουσα παραγωγήν. Κλεισθείσης τέλος τῆς εἰρήνης καὶ ἀρθέντος τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἀτυχῶς ἢ ἀγγλικὴ ὑπερπαραγωγή δὲν εὔρε κύκλον διαθέσιμου ἀγορᾶς ὡς ἀνεμένετο. Πλεῖστα ἐργοστάσια ἐκλείων· αἱ ἐργατικαὶ ἀνάγκαι ἐτηύξησαν· οἱ ἐπανελθόντες στρατιῶται καὶ ναυτικοὶ μάτην ἐζήτον ἐργασίαν, καὶ μυριάδες ἀέργων ἐκυλίωντο καθ' ὁδοῦς, προβαίνουσαι εἰς ἐκτρόπους σκηνάς καὶ εἰς καταστροφὴν ἔτι τῶν ἐργοστασίων.

Ἐσαύτως καὶ μεθ' ἑτέρους μεγάλους πολέμους ἐπῆλθον κρίσεις· οὕτως ἢ τοῦ 1873 - 1874 ἐξαπλωθεῖσα καθ' ὅλην τὴν εὐρωπαϊκὴν ἤπειρον· ἐπίσης ἢ τοῦ 1876—78 μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Ρωσσίας ἐν Ἀνατολῇ, ὡς καὶ ἐν ἔτει 1854 κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, κλ.

Ἄλλ' ὅμως, τὸ μᾶλλον ὡς παράδοξον, καίτοι κοινότατον, θεωρούμενον γεγονός, ὅτι αἱ κρίσεις αὐταὶ δὲν ἐκρήγγυνται κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων, οὔτε κἂν τὴν ἐπαύριον τῆς εἰρήνης, ἀλλ' ἀναβάλλονται εἰς τινα χρόνον βραδύτερον, καὶ ἀφ' οὗ αὕτη παγιωθῆ, οὐδόλως εἶνε δυσεξηγήτον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων, οἱ λαοὶ ζῶσι κυρίως ἐκ τῶν ἀποθεμάτων αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ ξένιων τοιούτων, ὡς λ. χ. ἐκ συνομολογουμένων ἔξωτερικῶν δανείων, καὶ ἐξιντλουσι πᾶσαν τὴν ἰκμάδα τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ὡς ἄσωτοι σπιταλῶντες καὶ μὴ ἐργαζόμενοι· αἱ ὑπάρχουσαι βιομηχανίαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδρανοῦσι, μεταστρεφόμεναι εἰς πολεμικὰς, ἢ δὲ παραγωγὴ οὐ μόνον ἐκ τούτου μειοῦται, ἀλλὰ καὶ σημαντικώτερον ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ πληθυστέρου ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν τάξεων. Ἡ ἔξοδος τοῦ μεταλλικοῦ, μὴ ἀναπληρωμένη λόγῳ τῆς ἰσταμένης ἐφεξῆς παραγωγῆς, ἀναγκάζει τὴν προσφυγὴν εἰς ἐκδόσεις χαρτονομίσματος, οὗτινος ἢ προσωρινῆ ἐνέργεια θεωρεῖται ἀποτελοῦσα, οὕτως εἰπεῖν, ἐνθαρρυντικὴν τινα ἀνακούφισιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς πιστωτικῆς κινήσεως. Ἄλλ' ἐπαρχομένης τῆς εἰρήνης, ἡ φάτα-μοργάνα διαλύεται ὡς ὁ ἀντικατοπτρισμός, καὶ ἡ ἀλήθεια ἀρχεται ἐπιβαλλομένη μεθ' ὄλων αὐτῆς τῶν τρομερῶν ἀποτελεσμάτων. Κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην ἀναλύεται πλεόν ὁ ἰσολογισμός· ἀνευρίσκειται ὅτι δέον νὰ πληρωθῶσι τεράστια τόκοι σημαντικῶν δανείων, ὅτι ἀνάγκη νὰ δοθῆ ἐργασία εἰς τοὺς ἐπανερχομένους στρατιώτας, ὅτι ἡ παραγωγή καὶ αἱ βιομηχανίαι εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς ὅπως ἀντιμετωπίσωσι τὴν κατανάλωσιν· ὅτι τὸ ἀναχωρῆσαν μέταλλον δὲν ἀνακαλεῖται ἐφ' ὅσον τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον παρουσιάζει σοβαρὸν ἔλλειμμα, ὅτι τὰ ἀποθέματα τῶν ἐμπορευμάτων ἐξαντληθέντα, δέον νὰ ἀναπληρωθῶσι ταχέως, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλλείπουν τὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν αὐτῶν μέσα, ὅτι τὸ βεβαρωμένον Κράτος, μάλιστα δὲν εἶνε πτωχόν, δὲν δύναται νὰ εἶρη εὐχερῶς νέας πιστώσεις πρὸς κάλυψιν τῶν ἔλλειμμάτων, μέχρις ἐνδάρξεως νέας καὶ

ἐνιαυτικῆς παραγωγικῆς ἐργασίας. Καὶ ἰδοὺ ὅθεν, ὅτι ἀποκαταστάσης τῆς εἰρήνης, ἡ κρίσις ἐκρήγνυται ἀγρία, διερχομένη τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεώς της.

Καὶ παριστάμεθα ὁμοίως σήμερον πρὸ ἀναπτύξεως τῆς τρομεροτέρας τοιαύτης κρίσεως, φυσικῆς μὲν ἀλλ' ἀξιοθρηνητοῦ συνελπίας τοῦ καταστρεπτικωτέρου τῶν πολέμων, ἐξ ὧσων εἶδε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος! Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἡπειρος, συμμετασχούσα ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ Κρατῶν, πάσχει σήμερον, ἀσφαλῶς, εὐρηται πρὸ τοῦ χείλους μιᾶς χρεωκοπίας γενικῆς. Οὕτω, τὰ δημόσια χρῆτῃ τῶν μεγαλειτέρων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐξικνοῦνται εἰς ποσὰ τρομακτικά. Ἀ. χ., τὸ τῆς Ἀγγλίας ὄπερ προπολεμικῶς δὲν ὑπερέβαινε τὰ τρία δισεκατομμύρια δολλαρίων, ἀνέρχεται σήμερον εἰς 40 ὡς ἔγγιστα δισεκατομμύρια δολλάρια, τὸ τῆς Γερμανίας ἀνέρχεται εἰς 6) δισεκατομμύρια δολλάρια, τὸ τῆς Ἰταλίας εἰς 15 δισεκατομμύρια δολλάρια, ἡ Γαλλία βαρύνεται διὰ 4) δισεκατομμυρίων δολλαρίων, λόγῳ ὅμως ἀπ' ἐνὸς τοῦ ὀλίγου πληθυσμοῦ της, καὶ ἀπ' ἑτέρου τοῦ ἐθνικοῦ της πλούτου, ὑπολογισθέντος ἐν ἔτει 1914 εἰς ἐξήκοντα δισεκατομμύρια δολλάρια, μὲ ἐτησίαν πρόσοδον ὀλιγωτέραν τῶν 8 δισεκατομμυρίων δολλαρίων, διατελεῖ ἔνεκα τῶν λόγων τούτων ὑπὸ ἐπαχθεσιτάτας συνθήκας, ἐν ᾗ ἀντιθέτως ἡ Ἀγγλία ἢ ἀνυφερομένη μὲ δημόσιον χρέος ἴσον πρὸς τὴν Γαλλίαν, εὐρηται ὑπὸ πολὺ κρείττονας συνθήκας, ἐφ' ὧσων ὁ μὲν ἐθνικὸς της πλοῦτος ὑπολογίζεται εἰς 120 δισεκατομμύρια δολλάρια, τὸ δὲ ἐτήσιον εἰσόδημά του εἰς τεσσαράκοντα καὶ πέντε δισεκατ. δολλάρια.

Ἴδου πρὸ τίνος οἰκονομικοῦ βαράθρου εὐρηται ἡ Εὐρώπη ἐν ταῖς κυριωτέραις αὐτῆς χώραις. Ἡ καταστροφή δὲ εἶγε ἀσυνγκρίτως μαιζων, ἐὰν ὑπολογισθῇ ἡ θέσις τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν μετασχουσῶν ἢ μὴ τοῦ πολέμου, ὅστις ἔσκειρε τὸν γενικὸν ὄλεθρον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ὡς καὶ ἑτέρων αἰτινας διατηροῦσι σήμερον ἀνδρας ὑπὸ τὰ δπλα.

Ἄλλ' εἶνε σοβαρώτατον τὸ ἔργον τοῦ ἀνατόμου, ὅστις σήμερον καλεῖται νὰ ἀνατάμη λεπτεπιλέπτως τὴν κατάστασιν, καὶ νὰ διαγνώσῃ τὸ σύνολον τῶν αἰτίων τῆς νόσου, ἀποφαινόμενος εἴτε ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἀμέσων ἐγχειρήσεως, ἢ ὅτι ἡ ἴασις δύναται νὰ ἐπέλθῃ διὰ τακτικῆς θεραπευτικῆς μεθόδου. Ἐπὶ τούτων ὅμως, οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀρχαίας θεωρίας περὶ κρίσεων, περὶ ἧς ἐλέχθη, διερευνῶντες οὐχὶ τὸ σύνολον τῆς παθολογικῆς καταστάσεως, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ὄργανισμοῦ, ἀλλὰ τμήματος μόνον αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὸν Böhm-Bawerk, ἐρασιτεχνικῶς ἐνεργοῦντες, βλέπουνσι τὸ αἷτιον τῆς νόσου ἤτις μαστίζει τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον, εἰς τὴν ἀπλὴν ὑπερδιόγκωσιν τῶν χαρτονομισμα-

τικῶν ἐκδόσεων τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἀμελοῦσιν ὁμῶς νὰ ἐξετάσωσιν ὅτι καὶ χῶραι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, οὐ μόνον μὴ πιεζόμεναι ὑπὸ χαρτονομισματικῆς πληθῶρας, ἀλλ' ὅπως τοῦναντίον εὐτυχοῦσαι νὰ ἔχωσιν ἀρτίαν κυκλοφορίαν, καὶ νόμισμα καθ' ἕλον ὑγιές, πύσχυουσιν ὡσαύτως δεινὴν κρίσιν. Ἐπιζητοῦσι δηλονότι, οἱ οὕτω κρινόντες νὰ χαρακτηρίσωσιν αὐτὴν ὡς νομισματικὴν ἢ πιστωτικὴν, χωρὶς νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὰ αἷτια τὰ ἀληθῆ, τοὺς γνησίους συντελεστὰς οὕτινες ἐδημιούργησαν καὶ ἐλείνας. Οὕτω πως ἀδιαφοροῦσι διὰ τὸν συντελεστὴν τῆς δημοσίας οἰκονομίας· δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ «ἰσοζύγιον τῶν διεθνῶν χρειαιπιτήσεων», τὸ καλούμενον οἰκονομικόν, δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψει τοὺς συντελεστὰς τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος καὶ τῆς ἐθνικῆς παραγωγικῆς ἐργασίας, καὶ ἀποφραίνονται ἀποφθεγματικῶς ὅτι δι' οἴσθηποτε ἐγγειρήσεως ἀποκοιτούσης καὶ ριπτούσης ὡς ἀχρηστον χαρτίον τὸ πλεονάζον χαρτονόμισμα, ἢ ἴσως εὐθέως ἐπέργεται.

Ἄλλ' ἰσὺν γε ἡ οὕτωσιν χαρακτηριζομένη ὑπερδιόγκωσις τῶν χαρτονομισματικῶν ἐκδόσεων εἶνε κρίσις, ἢ εἶνε ἀπλῶς ἐκ τῶν συμπτωμάτων αὐτῆς; Τοῦτο εἶνε τὸ προέχον πρόβλημα καὶ τοῦτο δέον νὰ ἐξετασθῆ κατὰ πηδαλιούχησιν.

Ἀληθῶς, μία οἰκονομικὴ κρίσις, εἶνε νόσος· αὕτη δὲ παρουσιάζει συμπτώματα, ὡς καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ· τὰ συμπτώματα ὅμως τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νόσου, καὶ δίδοντα τὴν διάγνωσίν τῆς, δὲν ἀποτελοῦσι αὐτὴν ταύτην· δὲν εἶνε αἷτια, ἀλλ' ἀποτελέσματα. Καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὰ πρὸ ἡμῶν ἐμφανιζόμενα σοβαρότερα ἐκ τῶν συμπτωμάτων εἶνε α'.) Γενικὴ ὑπερτίμησις τοῦ βίου ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἡπείρῳ. β'.) Ἐπαύξεισις τῆς ἀνεργείας· γ'.) Ἐλλειψὶς μετάλλου καὶ ἀναπλήρωσις του διὰ χαρτονομίσματος καὶ δ'.) ἀναλογικὴ ἐκπτώσις τῶν ἐπιχωρίων συναλλαγμάτων ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑγιές καὶ ὁμαλὸν συνάλλαγμα.

Ἐὰν κατορθωθῆ συνεπῶς νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα συμπτώματα καὶ ἄλλα δευτερεύοντα, ὀφείλονται εἰς τὸ γεγονὸς τῶν πληθωρικῶν ἐκδόσεων, ἀσφαλῶς τότε θὰ ἔδει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ κρίσις εἶνε νομισματικὴ ἢ πιστωτικὴ.

Ἐξεταστέον ὅθεν πρῶτον· ἡ ὑπερτίμησις εἶνε προῖον τῆς ἐπενεργείας τῆς ποσότητος τοῦ χαρτονομίσματος ἢ ὑπείκει ὑφ' ἑτέρου νόμου γενικωτέρου :

Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀνεκινήθη ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίᾳ τῆς 15ης ἐκατονταετηρίδος, ὅποτε συνεκροτήθη ἡ πρώτη μάχη μεταξὺ τῶν ἐρνεστινικῶν καὶ ἀλβερτινικῶν, τούτων μὲν δεχομένων ὅτι ἡ νομισματικὴ χειροτέρευσις ἀντιποῖ τὰς τιμὰς ἐν γένει, συνελαγομένη αἰτίησιν τῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος, τῶν δὲ ἐρνεστινικῶν διεφθνεύοντων τὸ ζήτημα μᾶλλον ἀπὸ ἐμποροκρατικῆς ἀπόψεως, καὶ διδα-

απόντων ότι η χειροτέρευσις τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος συνεπάγεται τὴν παρικώλυσιν τῆς ἐξαγωγῆς του, ἀντιστοίχως δὲ καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων. Πρὸς μεταγενεστέρας παραπλησίας ἐρεῖνας ἐστράφησαν οἱ Davanzatti, Scaruffi καὶ Malestroit, καθ' ὧν πάντων ἀντεπεξῆλθεν ὁ Johannus Bodinus, κανιώμενος ὅτι πρῶτος αὐτὸς μετέστρεψε τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν γνησίαν ἐπενέργειαν ἣν ἀσκεῖ ἡ ὑπεραφθονία τοῦ χρήματος ἐπὶ τῶν τιμῶν, ἣν καὶ ἐχαρικήσεν ὡς τὸ κύριον καὶ γενεσιουργὸν αἷτιον πάσης ὑπερτιμήσεως.

Τὸ θέμα ἐξακολουθεῖ σφοδρῶς συζητούμενον, ὅποτε κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδι ἐπέρχεται ἡ θεωρία τῆς ἰσοζυγίσεως τοῦ Th. Mun. διδάσκοντος ὅτι τὸ νόμισμα ἀποκερδαίνεται διὰ τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος, ἣν ὅμως ἀτελέστατα διερμηνεύει. Νέα ὅμως στοιχεῖα παρεισάγονται. ἐν τῇ ἐξερευνήσει τοῦ προβλήματος διὰ τοῦ φιλοσόφου Locke καὶ τοῦ David Hume, τοῦ μὲν πρώτου παρεμβάλλοντος εἰς τὴν ποσοτικὴν ἐπίδρασιν τὴν «ταχύτητα τῆς κυκλοφορίας», τοῦ δὲ δευτέρου τὸ στοιχεῖον τῆς «κυκλοφορικῆς χρείας» ἦν ὁ πρῶτος ἐντελῶς παρεῖθε. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Hume, ἐν πύσῃ χώρα ἰκρίσεται φυσικὴ σχέσις τῆς κυκλοφορούσης ποσότητος πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ ἐμπορεύματα, ὡσαύτως δὲ καὶ φυσικὴ μεταξὺ τῶν ἀναλογία. Τοιοῦτοτρόπως δὲ κατ' αὐτὸν προέχει ἡ λόγῳ ὑπερπληρώσεως ἢ ἐνδείας νομίσματος διαμορφώσις τῆς ἀξίας τῆς κυκλοφορούσης ἐν χώρῳ τινι ποσότητος, καὶ ἀποτελεῖ ἰσοτιμία κινήσις τὸ πρῶτον γεγονός κατὰ λόγον τῆς ἀνάγκης ἣν παρουσιάζει ἡ κυκλοφοροῦσα ποσότης, παρεπόμενον δὲ ταύτῃ καὶ ὅλως δευτέρου γεγονὸς ἀκολουθεῖ, διὰ τῆς ἐντεῦθεν διαμορφώσεως τῆς εὐμενοῦς ἢ δυσμενοῦς ἐμπορικῆς πλάστιγγος. ἀντιθέτως δηλονότι πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἰσοζυγίσεως τοῦ Th. Mun, καθ' ἣν καίτοι ἡ ποσότης ἀποφασίζει περὶ τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, αὕτη ἐν τούτοις ἡρηται ἐκ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος ἀποτελούσης τὸ πρωτεῖον γεγονός.

Ἄλλ' ὅμως μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡ ποσοτικὴ θεωρία ἐξητάζετο ὑπὸ τῶν μνησθέντων καὶ ἄλλων συγγραφέων, ἀσχετῶς ὅλως πρὸς τὴν δύναμιν τῆς πιστώσεως, ταύτην δὲ ἐπεδίωξαν ἀρχικῶς μὲν ἀλλ' ἀφηρημένως οἱ Steuart καὶ A. Smith, ἰδίως δὲ ἤρξατο ἀνακινουμένη ἀπὸ τῆς 27ης Φεβρουαρίου 1797, ἀφ' ἧς ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας ἐνέστειλε τὴν ἐξαργύρωσιν τῶν τραπεζικῶν αὐτῆς γραμματίων. Τὴν δημοσίαν προσοχὴν ἤρξατο νὰ ἐλκῆ ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν, τοῦ ζητήματος δὲ πρῶτος ἠσχολήθη ἐμβριθέστερον ὁ σοφὸς οἰκονομολόγος David Ricardo, ὅστις ἐν τῇ πρώτῃ συγγραφῇ του ἐπὶ τῆς ὑπερτιμήσεως ἐν ἔτει 1810, ὡς καὶ ἐν ἐπιβοηθητικῇ δημοσιευθείσῃ ἐν ἔτει 1811, εἰς ἀπάντησιν ἐναντιώσεως ἀπευθινθείσης ὑπὸ τοῦ Bosanquet, δογματίζει γενι-

κῶς καὶ ἀπολύτως ὅτι προκειμένου περὶ ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τραπεζικῶν γραμματίων, τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν ἰθύνει ἡ κυκλοφοροῦσα ποσότης, ἡ «currency», ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τῆς θόξης ταύτης ἐθεσμοθετήθη ὁ γνωστός τοῦ Ροβέρτου Πήλ νόμος, δι' οὗ ἐπετεύχθη ἀναδιοργάνωσις τῆς Τραπεζῆς Ἀγγλίας.

Ἐπὶ τῶν ἐκδοχῶν τούτων, ἐξηκολούθησαν ἐρειδόμενα αἱ κατόπιν ἐρμηνεῖαι, ὁπότε ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ πεδίου ὁ Tooke, ὅστις ἐπικαλούμενος τὴν ἀρχὴν ἦν ἀορίστως πῶς ἐθεμελίωσεν ὁ Stewart, προσπαθῆσαι νὰ ἐπιβεβῆ σκετικὴν σπουδαιότητα τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος καὶ ἰδίαν ὕλως κίνησιν ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν τιμῶν τῶν ἀντικειμένων, ἐκ συντελεστῶν κυρίως ἐκ μέρους αὐτῶν ἐπιδρῶντων, ἀποδεικνύει ἐφεξῆς δισταστικῶν γεγονότων ὅτι ἡ διαμόρφωσις τῶν τιμῶν πρωτίστως ἀφίεται εἰς λόγους ἀντικειμενικούς, εἰς συντελεστὸς ἀπορρέοντας ἐκ τῶν πραγμάτων, κατὰ δευτερεύοντα δὲ λόγον εἰς συντελεστὰς προερχομένους ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Οὗτος ἐπίσης εἶνε ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἀντιθέτου ἀρχῆς τῆς currency, καλουμένης δὲ «Banking» = τραπεζικῆς, δι' ἧς μεταξύ τῶν ἀντικειμένων ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ νομίσματος, ἀφ' ἑτέρου, παρεμβαλλόνται τὰ τραπεζικὰ ἀποθέματα, μέσῳ τῶν ὁποίων ῥευστοποιεῖται ἢ ἀπορροφᾶται τὸ πλεονάζον τῆς κυκλοφορίας.

Καὶ ἐφεξῆς, τὸ πρόβλημα τῶν τιμῶν, σενεζητεῖτο ὑπὸ τὸ κρίσιμα τῆς ἐξελίξεως τῶν δύο ἀντιθέτων θεωριῶν τοῦ Ricardo ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ Tooke ἀφ' ἑτέρου.

Ἀληθῶς, τὴν σήμερον πλεόν, οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται τὴν ἐπίδρασιν τῆς κυκλοφορικῆς ποσότητος ἐπὶ τῶν τιμῶν, ἀλλ' αἱ γνῶμαι καὶ ἐρμηνεῖαι τῶν νεωτέρων, ἐστηρίχθησαν ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς τροποποιημένης ποσοτικῆς θεωρίας τῶν Tooke καὶ Newmarch, στατιστικῶς καὶ κατὰ χρονικὰς περιόδους καταδειξάντων ὅτι οὐχὶ ἀπλῆ ποσότης καὶ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἡ μέσῳ καὶ συνεκείᾳ ταύτης αὐξήσις ἢ μείωσις τῶν προσφερομένων καὶ ζητουμένων ἀντικειμένων, συνετάγεται ἀναλόγως τῶν τιμῶν ἀξιομίωσις. Ἔχομεν ὅθεν σήμερον, διαμόρφωσιν ποσοτικῆς θεωρίας πολυσυνθέτου, διακατανομιζομένης ἔνθεν μὲν ἐκ συντελεστῶν ἐπιδρῶντων ἐκ μέρους τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀντικειμένων, ἐκείθεν δ' ἐκ συντελεστῶν τοῦ νομίσματος.

Ἄλλ' οἱ μὲν πρῶτοι συντελεσταί, οἱ ἐκ μέρους τῶν ἀντικειμένων, ἐκπραεῖονται ὑπὸ προσθέτων στοιχείων, δηλονότι τῆς αὐξήσεως ἢ μείωσως τῶν ἐργαζομένων βραχύνων, τῆς ὑψώσεως ἢ ἐκπτώσεως τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, καὶ τῆς ἐλαττώσεως ἢ ἐλαττώσεως τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἐμπορευμάτων· οἱ δὲ συντελεσταὶ ἐκ μέρους τοῦ νομίσματος, ἐκπραεῖονται ὑφ' ἑτέρων προσθέτων ἐπίσης στοιχείων, δηλο-

νότι τῆς ταχύτητος ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ, τῆς καλουμένης «κυκλοφορικῆς χρείας», καὶ τῆς ἀυξήσεως ἢ μειώσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Διὰ τὴν ἀποφανθῆ τις συνεπῶς, ὅτι ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ κρίσις τῆς Εὐρώπης, ἀφείλεται εἰς χαρτονομισματικὴν μόνον διόγκωσιν, ὅσον τὴν ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς λοιποὺς συντελεστάς.

Ἄς ἴδωμεν: Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τρομεροῦ πολέμου, ὡς ὁμοίως τῷ 1861 ἅμα τῷ πολέμῳ τοῦ σχίσματος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ὡς καὶ ἐν ἔτει 1873 μετὰ τοῦ γερμανογαλλικοῦ, συνεπλήχθη τρομακτικὴ καταστροφὴ παγίων καὶ κυκλοφορούντων κεφαλαίων, μετὰ καταναλώσεως δισεκατομμυρίων ἔξω πάσης παραγωγῆς, πλὴν τῆς πολεμικῆς. Τὰ διαμαχόμενα κράτη ἐσπατάλησαν ἀσώτως πάντα τὰ ἀποθέματά των, ἐξήντησαν πάντα τὰ stock τῶν προϊόντων αὐτῶν, συνωμολόγησαν ὀγκωδέστατα χρεῖ, παρέλυσαν τὴν εὐεγετικὴν δυνάμιν τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου των, καὶ ἅμα ἀνατεταίχθη τῆς ἡμέρας τῆς εἰρήνης εὐρέθησαν πρὸ βλαίνοντων τραυματίων, πρὸ διηνεκῶς αὐξουσῶν ἀναγκῶν· εἶχον γὰρ ἀντιμετωπίσωσι αὐξουσῶν κατανάλωσιν ἀπέναντι παραγωγῆς σημαντικώτατα μειωθείσης, καὶ γὰρ τοποθετήσωσι μυριάδας ἀνέργων βραχιόνων ἐν βιομηχανίαις μὴ δυναμέναις γὰρ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν προσφορὰν. Ὅντως, τὰ μὲν κυκλοφοροῦντα κεφάλαια πράγματι δὲν κατεστράφησαν, ἀλλ' ἡ ἀπεδήμησαν ὅπου τὰ καλῶς τὸ κέρδος ἢ μετετοπίσθησαν διὰ τῆς πολεμικῆς συναλλαγῆς· ἀλλ' ἐκ τῶν παγίων καὶ παραγωγικῶν, ἅλλα μὲν τελείως κατεστράφησαν, ὡς λ. χ. βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ, σιδηροδρομικαὶ ἐγκαταστάσεις, γέφυραι, ὁδοί, διώρυγες καὶ ποικιλόμορφοι μηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἔτερα δὲ ὡς πηραγωγικαὶ βιομηχανίαι, ἐμπορία, ναυτιλία, μεταλλουργία, ἐσταμάτησαν ἢ ἐμείωσαν σημαντικῶς τὴν παραγωγὴν των, ὥστε ἡ ἀνασύνταξις των γὰρ καθίσταται δυσχερεστάτη καὶ ἀποτελεσματικῆς παρελεύσεως μακροῦ χρόνου, ὡς ἐπίσης συνέβη μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Ἄμεσος ἐπομένως ἀντίκτυπος τῆς βραδυποροῦσας ταύτης καὶ ἀδυνατίου γὰρ ἐπισπευθῆ ἀνασυντάξεως, παρέπεται ἡ δυσχέρεια ἐν τῇ παραγωγῇ, ἡ αὐξήσις τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, καὶ εὐλόγως ἡ ὑπερτίμησις τῶν δημιουργουμένων νέων μεταπολεμικῶν προϊόντων, ἧτις εἶδει γὰρ ἐπέλθῃ πάντως καὶ ἐὰν μὴ συνέτρεχον ἐτι ἡ περιπτώσις τῶν χαρτονομισματικῶν ἐκδόσεων· ἀπόδειξις δὲ τούτου παρέπεται καὶ ἡ ἐν χώραις μὴ μετασχούσαις τοῦ πολέμου καὶ μὴ προσφυγούσαις εἰς διωγώσεις τῆς χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας ἐπαλθοῦσα τεραστία ὑπερτίμησις τοῦ βίου, ὑπέκωμα εἰς τὸν φυσικὸν νόμον τῆς μειώσεως τῆς παραγωγικῆς των κινήσεως, ἐπαλθοῦσης ἐκ τῆς δυσχεραίνσεως τῆς «διεθνούς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς», καὶ διὰ τῆς στερησεῶς των ἀπὸ πρώτων ὑλῶν ἢ προϊόντων ἅτινα μέσῳ ἐκείνης ἐπρομηθεύοντο.

Εἶνε ἀληθῶς ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ οὐδέτεραι αὐταὶ χώραι, αἱ μὴ τοῦ πολέμου μετασχούσαι καὶ βλέπουσαι διαρκῶς τὸν βίον ὑπερτιμώμενον, ὡς λ.χ. ἡ Ὀλλανδία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Δανιμαρκία κλ., ἐπηρεάζονται σοβαρώτατα ἐκ τῆς διασπάσεως ἧτις ἐπῆλθεν ἐν τῇ συναλλακτικῇ καὶ οἰκονομικῇ ἀλλήλεγγυῇ, διασπάσεως ἧτις ὀφείλεται κατὰ μέγα ἐπίσης μέρος ἐν τῇ «συναλλαγματικῇ διαφορικότητι» μεταξὺ αὐτῶν· ἀλλ' ὁ συντελεστής οὗτος δὲν φαίνεται νὰ ἦ ὁ μοναδικός, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἐξικνούμεθα πρὸς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου καὶ σπουδαιότερου ἄνω τεθέντος προβλήματος, ἐὰν δηλονότι τὰ ἕτερα σοβαρὰ συμπτώματα τῆς ὀξυτάτης εὐρωπαϊκῆς κρίσεως, οἷα ἡ ἔκπτωσις τοῦ συναλλάγματος καὶ ἡ ἔλλειψις μεταλλικοῦ, ἀναγνωρίζουσιν ὡσαύτως ὡς πρωτουργὸν καὶ γενεσιουργὸν αἰτίων τὴν χαρτονομισματικὴν ὑπερδιόγκωσιν, ἢ ἄλλως ὑπόκειται ὑφ' ἑτέρους γενικωτέρους νόμους.

Ἡ ἱστορία τοῦ διεθνoῦς συναλλάγματος κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν, εἶνε ἱστορία γέμουσα συναλλακτικῶν ἐπαναστάσεων· ἡ δὲ κίνησις τῶν διακυμάνσεων καὶ ἡ ὀρμητικότης αὐτῶν παρὰ ταῖς χώραις, ὁμολογουμένως ὑπερβαίνει καὶ τὴν τῶν ἐτῶν 1862 — 1863, καθότι παμῆστημεν μάρτυρες φαινομένου ἐκπληκτικωτάτου, ἐφ' ὅσον χώραι θεωρούμεναι ὡς οἱ σπουδαιότεροι θεματοφύλακες καὶ προμηθευταὶ συναλλάγματος, εὐρίσκονται σήμερον εἰς ὄλωσ ἀντίθετον θέσιν, καὶ τανάταλιν.

Ἀλλὰ διὰ νὰ παρῶσχωμεν ἀκριβεστέραν εἰκόνα τῆς καυσιτάσεως, δεόν νὰ ἔχωμεν προηγουμένως μορφώσῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ ὄρου «συνάλλαγμα». Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἐν τῇ πρακτικῇ ἔχει διαφορουμένην σημασίαν, διότι ἄλλοτε μὲν δι' αὐτῆς νοεῖται ἡ ἐπικαταλλαγή, ἄλλοτε δὲ ἡ τιμὴ καθ' ἣν πραγματοποιεῖται ἡ πράξις ἢ σύμβασις ἐπὶ τοῦ συναλλάγματος, σπανιότατα δ' ἐννοεῖται αὐτὴ αὕτη.

Ἀλλὰ τί εἶνε ἀκριβῶς τὸ καλούμενον συνάλλαγμα; Ἐὰν θελήσωμεν ν' ἀποκριθῶμεν ἐπιστημονικῶς, δεόν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶνε «τὸ σύνολον τῶν ἀλλοδαπῶν γραμματίων, τῶν παριστῶντων πίστωσίν τινα, καὶ ἀπορρέον ἐξ οἰασθῆποτε συναλλαγῆς· ἀλλ' ἐὰν θελήσωμεν νὰ καθορίσωμεν τὴν σημασίαν του πρακτικώτερον ἢ ἐμπειρικῶς, λέγομεν τότε, ὅτι συνάλλαγμα ἀποτελεῖται ἐκ χρέους συνωμολογημένου ὑπὸ τινος ἀλλοδαποῦ καὶ πληρωτέου ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ, εἶτα δὲ μεταβιβαζομένου ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ ἢ τέλος ὑπὸ τοῦ δικαιούχου, μέσφ ἀπολήψεως ὑπ' αὐτοῦ ὠρισμένης νομισματικῆς ποσότητος, πρὸς τρίτον ὅστις ἐπιθυμῆ νὰ ἔχη ἢ εἰσπράξῃ χρήματα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Τὸ πρόσωπον ὅπερ ἀγοράζει τὴν πίστωσιν ταύτην, δύναται πιθανῶς νὰ ἔχη ὑπὸ νοῦν, ὅπως μεταχειρισθῆ τὸ ἀντίτιμον αὐτῆς πρὸς τὸν σκοπὸν πληρωμῆς.

τετάρτου προσώπου διαμένοντας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ χώρα, καὶ ἀπέναντι τοῦ ὁποίου διατελεῖ ὀφείλετης.

Ἴδού πῶς θαυμασίως ἀναπτύσσει τὸ ζήτημα, ὁ πολὺς Guschel ἐν τῷ ἔργῳ του «Θεωρία τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγμάτων»: «συντελεῖα διεθνῶν συναλλαγῶν, ἐμπορικῶν καὶ ἄλλων ποικίλων, δημιουργεῖται σύνολον χρεῶν μιᾶς χώρας πρὸς τὴν ἄλλην. Ἐάν τὸ σύνολον τοῦτο μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ἀπολύτως ὅμοιον, ἐάν αἱ λήξεις καθ' ἕως δέον νὰ διακανονισθῶσι ταῦτα συμπίπτουσιν, ἐάν αἱ πληρωμαὶ θέλουσι συντελεσθῆναι διὰ νομίσματος ὁμοίου καὶ ἰσοδυνάμου, οὐδεμία ὑφίσταται δυσχέρεια περὶ τὸν διακανονισμόν, καὶ οὐδεμία ἢ ἐλαχίστη καθ' ἀρχὴν διαφορὰ προκύπτει ἐν τῇ τιμῇ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος. Ἄλλ' ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει, δημιουργεῖται ἡ κίνησις ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς τιμῆς καὶ τῶν διακυμάνσεων αὐτῆς». Ἄς μὴ νομίσῃ ὅμως τις ὅτι ἐν περιπτώσει μὴ ἐκτελήσεως τῶν συναλλαγματικῶν ὑποχρεώσεων διὰ διαφοροῦ καὶ μὴ ἰσοδυνάμου νομίσματος τίκτοντος τὴν καλουμένην ἐπικαταλλαγὴν, ἄς μὴ πιστεύσῃ, λέγομεν ὅτι, τὸ μεταξὺ τῶν χωρῶν διαπραγματευόμενον συνάλλαγμα, πάντως καὶ πάντοτε οὐδεμίαν θέλει παρουσιάσῃ διαφορὰν κατὰ τὸν διακανονισμόν τῆς ἀμοιβαίας πληρωμῆς. Διότι ὀφείλει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι πολλακίς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει τῆς μὴ συνυποστάσεως τῆς ἐπικαταλλαγῆς, τὸ ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα θὰ ἠδύνατο νὰ παραχωρηθῆναι ὑπὲρ ἢ ὑπὸ τιμῆν, κατὰ λόγον τῶν προσφερόντων καὶ ζητούντων αὐτό, ἰδίως δὲ κατὰ λόγον τῆς ἐν δεδομένῃ τινι στιγμῇ ὑπερκρατούσης προσφορᾶς ἢ ὑπερκρατούσης ζήτησεώς του. Καὶ ἐπαυξάνει μὲν ἡ διαφορὰ τῆς τιμῆς ἐν τῇ διαπραγματεύσει καὶ τῷ διακανονισμῷ αὐτοῦ, ὅταν συμμετέχει ἐνθεν ἢ ἐκεῖθεν, δηλονότι παρὰ τοῖς πιστωταῖς ἢ τοῖς ὀφειλέταις, ἢ μέσῳ ἐπηρεαζομένου νομίσματος προαγομένη ἐπικαταλλαγῆ, ἀλλ' οὐδόλως αὕτη εἶνε καὶ ἡ μόνη δημιουργοῦς αἰτία τῆς τιμῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος.

Ἐπίσης θὰ ἐπλανώμεθα δεχόμενοι ὅτι τὸ συνάλλαγμα προάγεται ἐκ μόνων τῶν πιστώσεων καὶ χρεώσεων τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν, ἐν ᾧ δέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ συντελεστής ἐγκρίεται «ἐν τῷ συνόλῳ τῶν διεθνῶν χρεαπειτήσεων». Δὲν κανονίζεται δηλονότι τὸ συνάλλαγμα ὑπὸ μόνου τοῦ ἰσοζυγίου τῆς καλουμένης ἐμπορικῆς πλάστιγγος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν διεθνῶν πιστώσεων καὶ χρεώσεων, τοῦ καλουμένου γενικώτερον ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν ἢ οἰκονομικοῦ. Καὶ εἶνε ἄλλως λίαν γνῶριμον ἡμῖν, ὅτι πολλακίς ὁπότε χώρα τις ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελήσῃ χρηματικῶς ἢ δι' ἐξαγωγῆς προϊόντων τῆς, ἴδια χρῆθ' πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν συνωμολογημένα, προστρέχει τότε εἰς δάνεια πρὸς διακανονισμόν

τοῦ ἰσοζυγίου ἐκείνου. Δὲν ἐξάγει τότε προϊόντα, ἀλλὰ τίτλους, δημόσια χρεώγραφα, μερίσματα ἢ τοκομερίδια αὐτῶν, ἅτινα διατίθῃσι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πιστωτῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα χρέη τῆς, ἀποτελοῦσιν ὡσαύτως στοιχεῖα τοῦ συναλλάγματος, ὕπως καὶ τὰ ἐξ ἐμπορικῶν γραμματιῶν. Εἶνε ὅθεν εὐλόγως ἐννοητὸν καὶ βέβαιον, ὅτι ἐν περιπτώσει ἐξηυτελισμένου ἐπιχωρίου νομίσματος, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν διὰ τοιοῦτου δέον νὰ γίνῃ ἡ ἀγορὰ ἢ πληρωμὴ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἡ διαφορὰ ἐν τῇ τιμῇ του αὐξάνει. Ἄλλ' οὐδόλως εἶνε δυνατόν ἢ ὀρθόν νὰ συνομολογήσωμεν σήμερον, ὅτι τὸ μὲν μέταλλον ἀνεχώρησε πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ἀκριβῶς διότι ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ κακοῦ χαρτονομίσματος κατὰ τὸν νόμον τοῦ Γκρέζαμ. ὃν ἐπικαλοῦνται οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἐπιχειρήματος, τὸ δὲ συνάλλαγμα ἔλαβε τὴν κατεύθυνσιν ἣν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν, διότι ἐπιδρᾶται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς πληθωρικῆς κυκλοφορίας καὶ ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως τοῦ μετάλλου. Ἄλλα ταῦτα τὰ ὡς αἷτια τοῦ κακοῦ ἐνδεικνυόμενα, μᾶλλον εἰσὶν ἀποτελέσματα· ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ μεταλλικὸν ἀπεδήμησεν, ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοπικοῦ χαρτονομίσματος· ἀλλὰ τὸ μεταλλικὸν ἐγκατέλειπε τὰς χώρας ἐκείνας αἰτινες μετασχοῦσαι τοῦ πολέμου, ἐστεροῦντο τῶν πρὸς διεξαγωγὴν του, διὸ καὶ συνωμολόγησαν τεράστια δάνεια, καὶ ἐξήντησαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξ αὐτῶν ὑποχρεώσεων, ὡς καὶ τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς πληρωμὴν τῶν ἀπαιτουμένων προμηθειῶν, ἐξήντησαν πᾶν ἀπόθεμα αὐτῶν· μὴ δυνάμενα δὲ νὰ ἀντεπεξέλθωσιν ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν δι' ἐμπορικῶν ἐξαγωγῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξάγωσι πάντα τίτλον, ἀντιπροσωπεύοντα πίστωσιν παρὰ τῇ χώρᾳ των καὶ εὐμενῶς ἀποδεκτόν, παρὰ τῶν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ ἐχόντων λαμβάνειν ἐξ οἴουδῆποτε λόγου. Ἡ ἐμπορικὴ πλαστικὴ διαταράχθη σημαντικῶς, καταλείπουσα σοβαρὰ ἑλλείμματα· καὶ ταῦτα ἀποτελοῦν μέρος μόνον τοῦ σοβαρωτέρου γενικοῦ ἐλλείμματος ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν. Εὐλογον ὅθεν καὶ εὐχερῶς ἐννοητὸν, ὅτι τὸ συνάλλαγμα θὰ ἀνῆρχετο, καὶ ἀνευ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐξηυτελισμένου ἐκ τῆς ὑπερδιογκώσεως τῆς κυκλοφορίας, ἐπιχωρίου χαρτονομίσματος. Συντρέχει ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ περίπτωσις αὐτοῦ; Ἡ διαφορὰ τῆς ἐπικαταλλαγῆς προστιθεμένη εἰς τὴν διαφορὰν τῆς τιμῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἐπιφέρει μείζονα ἐπαιξῆσιν αὐτῆς.

Εἶνε ἀληθῶς ἐκ στατιστικῶν, γνωστὸν ὅτι αἱ χαρτονομισματικαὶ ἐκδόσεις ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ἦσαν ὀγκωδέστεραι κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνακωχῆς· ἐμειώθησαν δὲ ἱκανῶς κατὰ τὰ ἀκολουθήσαντα ἔτη· ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία ἐξακολουθητικῶς ἐβλεπον χειροτερεῦον τὸ συνάλλαγμα αὐτῶν· ἀλλ' οἱ λόγοι δὲν ἦσαν ἀφανεῖς· σοβαρὰ ἑλλείμματα ἐν τῷ ἐμπορικῷ ἰσοζυγίῳ, τρομακτικὰ ἑλλείμματα ἐν τῷ

ισοζυγίω τῶν πληρωμῶν, ἐξεμηδένιζον τὴν ἐκ τῆς μειώσεως τῆς χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας ἐπερχομένην βελτίωσιν. Ἡ ἐμπορικὴ ἐξαγωγή ἐμειοῦτο σημαντικῶς, ἐν ᾧ ἐπικινδύνως ἠϋξάνεν ἡ εἰσαγωγή καὶ παρ' αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἰδίως δὲ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ.

Τίνι τρόπῳ λοιπὸν θὰ εἶδει νὰ καλυφθῶσι τὰ ἐλλείμματα ταῦτα, καὶ τίνι τρόπῳ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ βελτιωθῇ ἡ τιμὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἀφ' οὗ οὔτε διὰ τῆς ἀσθενοῦς παραγωγῆς καὶ τῆς διαταραχθεῖσης ἐμπορικῆς ἐξαγωγῆς, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνακληθῇ τὸ ἐν Ἀμερικῇ συσσωρευθὲν μέταλλον, οὔτε ἄλλως οἱ Ἀμερικανοὶ εἰσὶν ὀφειλέται πρὸς τὴν Εὐρώπην ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν, ἀλλ' οὔτε κἄν φαίνονται διατεθειμένοι νὰ μεταφέρωσι τὰ κεφάλαιά των εἰς τὴν πάσχουσαν Εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον;

Εἶνε νομίζομεν, ἀνεπίδεκτον ἐφεστῆς ἀμφισβητήσεως, τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κρίσις τῆς Εὐρώπης, ὀφείλεται κυρίως καὶ πρωτίστως εἰς τὴν καταστροφὴν ἣν ὑπέστη ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν, οὐ μόνον ἀποτελεῖ, τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, ὀπόθεν προέρχεται, καὶ ἡ κρίσις ἐν τῷ ἐξωτερικῷ συναλλάγματι καὶ ἡ νόσος τῆς χαρτονομισματικῆς διογκώσεως: συμπτώματα, ὡς εἶπομεν, ἀποτελέσματα τῆς κυρίας κρίσεως, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ γενεσιουργὰ αἰτία αὐτῆς. Καὶ ἐπιτραπῆναι νὰ δώσωμεν εὐρύτεραν ἐξήγησιν.

Πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, αἱ χώραι καὶ ἡ ἐπιστήμη, δὲν ἀνεγνώριζον ἕτερον εἶδος διεθνούς συναλλαγῆς ἢ τὴν ἐξ ἐμπορικῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς. Τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον διεκανονίζετο, μόνον διὰ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ὅταν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διακανονισθῇ δι' ἐμπορευμάτων. Σήμερον ἔχομεν ἐν σοβαρώτατον προϊόν ὑπερ ἄσκει τὴν μείζονα ἐπήρειαν ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ καὶ τῷ συναλλάγματι. Καὶ τὸ προϊόν τοῦτο εἶνε ὁ τίτλος: οὗτος εἶνε τὸ μέσον τῆς μεταβιβάσεως πέραν τῶν συνόρων τῶν διαφορῶν χωρῶν, ἰδιοκτησίας, κεφαλαίων, ὑπὸ μορφὴν γραμματίων, μετοχῶν, ὁμολογιῶν, καὶ μερισμάτων ἢ τοκομεριδίων αὐτῶν. ὡς καὶ παντὸς εἶδους δημοσίων χρεωγράφων. Διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ τις ἐπομένως τὴν πλυστιγγὰ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, ὅθεν θέλει ἀνευρεθῇ πλεόνασμα ἢ ἔλλειμμα διαμορφοῦν εὐμενῆς ἢ δυσμενῆς συνάλλαγμα, δὲν ἀρκεῖ ἡ παράταξις στατιστικῆς τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ τῆς ἀνω κατηγορίας τῶν ποικίλων χρεώσεων ἢ πιστώσεων στατιστικὴ, ἥτις, εἶνε δυσχερεστάτη ἐν τε τῇ συνθέσει καὶ τῇ ἐκτελέσει αὐτῆς.

Ἐὰν ἡ Γαλλία τῷ 1922 ἦτο ἡ Γαλλία τοῦ 1873, ἡ θέσις αὐτῆς ἀληθῶς ἠθέλεν εἶναι εὐνοϊκωτάτη. Διότι ἐὰν ἡ δευτέρα ἐξελλήρωσε τάχιστα καὶ ἀνευ τινος στενοχωρίας τὰς λόγῳ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως πρὸς τὴν Γερμανίαν ὑποχρεώσεις αὐτῆς, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ἀνω διαπα-

σιωθῆν οἰκονομικὸν φαινόμενον· διότι ὑπῆρχε παρ' αὐτῆ συγκεντρωμέ-
νων τεράστιον ποσὸν ἔξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἀνερχόμενον, συμφώ-
νης πρὸς τὴν ἔκθεσιν τὴν ὑποβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπι-
τροπῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1875 Leon Say, μέλους τῆς
ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἑπτακόσια ἑκτομμύρια ἐτησίως. Ἡ Γαλλία
ᾔθεν κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκθεσιν, ἠδύνατο ἐν ἔτει 1870, ἠδύνατο ἐν δια-
στήματι τριῶν ἐτῶν, νὰ τοποθετήσῃ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, μέσῳ τοῦ παρ'
αὐτῆ συναλλάγματος καὶ τῶν ἀποθεμάτων της, ὑπὲρ τὰ τρία δισεκατομ-
μύρια φράγκων, ἄνευ νομισματικῆς τινος στενοχωρίας. Τὰ δὲ τρία μετα-
τὸν πόλεμον ἔτη, ἔσχον περίπου τοὺς αὐτοὺς πόρους, ἐὰν μὴ ἐν ὑστικῇ
ἀλλ' ὅμως ἐν ἀξιοσημάντῳ ἀναλογίᾳ. Ὁ αὐτὸς εἰσηγητὴς τῆς σοβιρω-
τάτης ἐκθέσεως ἐπὶ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως πρὸς τὴν Γερμανίαν
Leon Say, ἐκτίθησι μετὰ σπανίας σαφηνείας τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως
τῆς συναλλαγῆς ταύτης τῶν τίτλων, τοῦτ' ἔστι, τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυ-
γιου, ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος, ὑποστηρίζων πίσῃ δυνάμει ὅτι
οὗτος εἶνε καὶ ὁ κυριώτερος λόγος τῆς κινήσεώς του. «Ἴδου τί ἐν συμ-
περάσματι λέγει ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν θέσιν του: «Ὡς πρὸς τὴν δια-
πραγματεύσειν τοῦ συναλλάγματος, τὴν ἐπαχειρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ
δημοσίου, καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ πορτοφολίου τῶν τεσσάρων
δισεκατομμυρίων, τὰ ὅποια τὸ δημόσιον ταμεῖον συνήθροισε, δυνάμεθα
νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ τοκομερίδια ξένων ἀξιῶν ἄτινα ἔμειναν ἐν Γαλλίᾳ,
καὶ αἱ ἐξαχθεῖσαι ξένα ἀξία, ἀπετέλεσαν περίπου τὸ σύνολον αὐτοῦ τοῦ
ποσοῦ, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ μὲν κίνησις τῶν ἐμπορευμάτων ἐν
τῷ διαστήματι τῶν τριῶν ἐτῶν διαφόρως ἐκυμαίνετο, ἡ δὲ κίνησις τῶν
κλιμακίων μετάλλων ἦτις δὲν ἦτο τόσον σημαντικὴ ὅσον θὰ ὑπέθετέ τις.
Ἐλάχιστα πρὸς τὸν σκοπὸν συνεισέφερε· καὶ καταλήγει ὡς ἀκολούθως:
«Τὰ πράγματα συνέβησαν, ὡς ἐὰν τὰ πέντε δισεκατομμύρια παρεδόθη-
σαν εἰς Βερολίνον εἰς τίτλους προσόδων, καὶ ὡς ἐὰν οἱ Γάλλοι εἶχον
μεταπέμψῃ τὰς οἰκονομίας των εἰς Βερολίνον, διὰ νὰ ἀναγορεύσῃ τοὺς
τίτλους αὐτούς». Ἴδου διατὶ εἴπομεν (Say) ὅτι τὸ ἔξωτερικόν συναλ-
λαγμα ἀντιπροσωπεύει πρὸ παντὸς τὴν πληρωμὴν ἀξιῶν παραδοθειῶν
ἢ παραδοτέων εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν!

Τὴν σήμερον ὅμως, ἀντιθέτως καίτοι ἡ Γαλλία δὲν πρόκειται νὰ
καταβάλλῃ ἀποζημιώσιν, ἀλλὰ νὰ εἰσπράξῃ τοιαύτην, εὐφρῆται πρὸ οἰκο-
νομικοῦ βαράθρου, μὲ ἔλλειμμα δέκα ἐννέα δισεκατομμυρίων, καὶ μὲ ἰσο-
ζύγιον πληρωμῶν ἀνεπαισιόστως δυσμενές· διότι πλὴν τοῦ δημοσίου
αὐτῆς χρέους, ἡ μὲν παραγωγή ἔμεινε στάσιμος, ἂν μὴ καὶ ἐμειώθη, ἡ
δὲ ἐμπορικὴ αὐτῆς πλάστιγγὲς οὐδόλως ἤρξαστο νὰ ἰσορροπῇ. Ἡ Ἰταλία
ἀκολουθεῖ κατὰ πόδα, διότι καίτοι ἡ παραγωγή αὐτῆς δὲν ἐμειώθη ὡς
ἡ γαλλικὴ, πίσχει τεράστιον ἔλλειμμα ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τοῦ ἐμπορίου.

καὶ ἐν τῇ τῶν πληρωμῶν, καθότι πιέζεται ὡσαύτως ὑπὸ τρομερῶν χρεῶν. Ἡ χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν τούτων ἐμειώθη κατὰ τα ἔτη 1920-1921, μάλιστα τῆς Ἰταλίας σημαντικώτατα, διότι ἐν εἰς μὲν 1919 ἐκυκλοφόρουν 11.329 ἑκατομ. ἰταλικῶν λιρῶν, ἐναντι δὲ τῶν τοῦ 1924 = 8.060 ἑκατομ. λιρῶν μόνον, καὶ ἐν τούτοις παρέστημεν πρὸ ἐξακολουθητικῆς ἐκπτώσεως τοῦ Ἰταλικοῦ συναλλάγματος καὶ τῆς λίρας, ἐπελθούσης ὑπὸ τὴν πίεσιν τεραστίων εἰσαγωγικῶν πλεονασμάτων καὶ σοβαρωτάτου ἐλλείμματος ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν. Ἐπίσης δὲ οὐδεμίαν βελτίωσιν εἶδομεν, οὐδ' ἀναμένομεν τοιαύτην, τοῦ γαλλικοῦ συναλλάγματος καὶ τοῦ φράγκου.

Ἐξ ἑτέρου, τῶν οὐδετέρων πυραμεινῶν χωρῶν, ὧν μάλιστα τὸ συναλλάγμα οὐδόλως ἐπηρεάσθη, ἡ κρίσις, εἶνε ἀντίκτυπος τῶν ὑφισταμένων πραγματικῆν τοιαύτην· αἱ χώραι αὗται αἰτινες παρίστανται μετ' ἐξαιρετικῆς ὑπερτροφίας συναλλάγματος, δὲν παρουσιάζουσιν ἀληθῶς καὶ γνησίως ἐξαιρετικὴν οἰκονομικὴν ὑγείαν, ἀλλ' εἰκονικῶς ἐμφανίζουσι τοιαύτην, λόγῳ τῆς ἀντιθέτου δεινῆς παθολογικῆς καταστάσεως ἐν τῷ συναλλάγματι τῶν πρῶτα πασχουσῶν χωρῶν. Ἄλλὰ καὶ αὗται αἱ κατ' εὐφημισμὸν ὑπερτροφικαὶ χώραι, πάσχουσιν κρίσιν, τὸ μὲν διότι λόγῳ τῆς ἀμέτρου ἢ καὶ ἐν μέτρῳ ὑποτιμήσεως τῶν ἔξωτερικῶν συναλλαγμάτων, αἵτινα ἀποτελοῦσι περίπου τὴν πλειονότητα, καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων αὐτῶν, συνεπισύρουσα σοβαρωτάτην μείωσιν τῆς παραγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἢ ἐν αὐταῖς ὑπερτίμησις τοῦ τε βλου καὶ τοῦ νομίσματος παρακωλύει πᾶσαν εἴσοδον καὶ τοποθέτησιν ξένων κεφαλαίων. Τοιοῦτοτρόπως ἀποδεικνύεται διὰ μυριοστὴν φορὰν ὅτι τὸ κακὸν ὅσῳ καὶ τὸ καλὸν μεταδίδεται ὡς δι' ἡλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐν τῷ <δίκτυῳ> συνδέσμῳ τῆς κοινωρίας τῶν ἔθνων! »

Ἄλλ' ὅτι ἡ κρίσις βεβαίως καθίσταται δευτέρα καὶ μᾶλλον ἐντεταμένη, παρ' αἷς χώραις πλὴν τῆς διαταράξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου, κρατεῖ καὶ ἐξηττελισμένον ἐπιχώριον νόμισμα, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας, Ρουμανίας κλ. Ἡ Γερμανία ἐν τούτοις, σήμερον δύναται νὰ παράσῃ ὑπόδειγμα χώρας, παρ' ἣ εἰς οὐδὲν οὐτελεῖ ἡ εὐμένεια τῆς ἐμπορικῆς κλάστιγος, ὅταν τὸ ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν εἶνε τελείως κατεστραμμένον· διότι ὄντως μὲν ἡ ὑπερεντατικὴ αὐτῆς ἐργασία καὶ ἡ ἀφαντάτως ὀρμητικὴ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας αὐτῆς, δημιουργοῦσι σήμερον κατακλυσμὸν προϊόντων, ἀπανταχοῦ εἰσδιδόντων κατὰ προτίμησιν, καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν μεγάλην Βρετανίαν, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ εὐμενοῦς ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τῆς κλάστιγῆς, καταστρέφεται διὰ τῆς δυσμενεστάτης τῶν πληρωμῶν, ἐφ' ἧς ὡσαύτως ἀσπεί οἰκ-

εἶραν ἐπήρειαν καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία, ἐξικομένη εἰς ἑκατὸν περίπου, δισεκατομμύρια μάρκων!

Καὶ συνάγεται νομίζομεν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἀσφαλῶς, ὅτι σφάλ-
λουσιν οἱ πιστεύσαντες ὅτι ἡ μαστίχουσα τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον κρίσις
εἶνε κρίσις νομισματικὴ ἢ πιστωτικὴ. Ἡ κίνησις τοῦ μεταλλικοῦ νομί-
σματος ἐν τῇ σημερινῇ οἰκονομικῇ καταστάσει ἀσχεῖ ὅλως δευτερεῖον
εργον, ἐφ' ὅσον αὕτη δύναται νὰ ἀναπληρῶται ὑπὸ πλεονασμάτων
ἐξαγωγικῶν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τῶν προϊόντων, καὶ ἐν τῇ συναλλαγῇ τῶν
τίτλων καὶ ἀξιών. Τὸ εὐμενὲς ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν, καὶ αἱ συντε-
λεσθεῖσαι πρόοδοι ἐν τῷ μηχανισμῷ τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῶν, οὐ μόνον
δύνανται νὰ ἀνακαλῶσι τὸ ἐλλείπον μέταλλον, ἀλλ' ἅμα δύνανται καὶ
νὰ ἀναπληρῶσι τοῦτο, ὡς κατεδείχθη ἐν τῇ περιπτώσει τῆς Γαλλίας
τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου.

Διὰ τούτους τοὺς λόγους, ὑποστηρίζομεν ὅτι ἡ κρίσις εἶνε καθόλου
οἰκονομικὴ, ὑπέκουσα εἰς τὸν πρωτεύοντα συντελεστὴν τοῦ ἰσοζυγίου
τῶν πληρωμῶν καὶ χρεωπαιτήσεων, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ εἰσαγωγή καὶ ἐξα-
γωγή μεταλλικοῦ νομίσματος ἀσχεῖ ὅλως δευτερεύουσαν ἢ ἐπιβοηθητι-
κὴν ἐπίρροαν.

Εἶνε βέβαιον ἀληθῶς λέγει δ. Goschen, ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτοῦ συγ-
γραφῇ, ὅτι εἴαν χώρα ὑπερχρεωμένη, στερῆται προϊόντων πρὸς ἰσοζύ-
γισιν τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος, στερῆται συναλλάγματος πρὸς διακινο-
νισμόν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, δεόν νὰ προσφύγη εἰς τὴν
ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐλλείμματος μέσῳ ἐξαγωγῆς μετάλλων εἰς ἃ ἐδόθη
πρόσθετος κατὰ συνθήκην ἀξία, ἐπὶ πλεον τῆς πραγματικῆς ἢ τῆς
ἐσωτερικῆς. Ἄλλ' εἴαν, προσίθῃσιν ὁ εἰδικὸς γερμανὸς περὶ τὰ νομι-
σματικὰ προβλήματα Otto Heyn, («Irthumer auf dem Gebiete des
Geldwesens» 1900. σελ. 13 καὶ ἐπ.), ὁ κόσμος ἤθελεν αἰφνιδίως ἀπο-
φασίσῃ νὰ μετατοπίσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ μετάλλου ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν
μετ' αὐτῆς κατὰ συνθήκην ἀξίαν, πρὸς τὸ χαρτεῖον, τὸ χάρτινον νόμι-
σμον, ἢ διεθνῆς συναλλαγῇ, οὐδὲν ἦτον, θὰ ἠδύνατο νὰ συντελεῖται
εὐχερέστερον, ἀνετώτερον, καὶ ἀνευ τῶν ἐτεμβιανουσῶν νομισματικῶν
κρίσεων, διὰ τῆς συναλλαγῆς τῶν προϊόντων καὶ διὰ τοῦ συναλλάγμα-
τος, ὅφ' ἦν ὅψιν ἐξετέθη ἀνωτέρω. Τὸ τοιοῦτον, ἀπεδείχθη ἐν Αὐ-
στρουγγαρία κατὰ τὰ ἔτη 1878 καὶ ἐπέκεινα, ἀπεδείχθη ἐπίσης ἐν Γαλλίᾳ
κατὰ τὰ ἔτη 1870 — 1878, παρὰ ταῖς ὁποίας τὰ ἐκδεδομένα τραπεζικὰ
γρᾶμματια, παρ' ἅσας τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν, παρὰ
τὴν ἀτυχὴ τῆς χώρας θέσιν, ἐνεκα τοῦ πολέμου, τῆς μεταπολιτεύσεως,
τῆς πληρωμῆς ὀγκώδους ἀποζημιώσεως, ἐν τούτοις διετήρησαν εἰς τὸ
ἄριστον τιμὴν ἀπεδείχθη ὡσαύτως ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ κατὰ τὸ ἔτος

1893, όποτε τó μετά τήν έκρηξιν τής κρίσεως έκδοθέν χαρτονόμισμα, ού μόνον δέν συνετέλεσε πρός επίτασιν τής κρίσεως ταύτης, αλλά τού ναντίον και συνέβαλε σπουδαίως πρός καταστολήν αὐτῆς.

Ἡ έκδοχή αὕτη, ἀπερχομένη ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀνακινήσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, τó πρῶτον διεξήχθεισος ὑπό τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξερευνήσαντος ἐν φύσει ἢ νόμῳ λειτουργεῖ, προησπίσθη ἀρχικῶς ὑπό τῶν φιλοσόφων Locke και Hume, τελευταίον δὲ ὑπό σπουδαίων οἰκονομολόγων, ὡς οἱ Oppenheim, Mac-Leod, Lauthardt, Haggis, Mongin κλ., και ἰδιαιτέρως ἀπετέλεσε ζήτημα ἐρευμάτων ἀναλύσεων ἐν τῇ μνημειώδει συγγραφῇ τοῦ ῥηξικελεύθου Γερμανοῦ οἰκονομολόγου Γεωργίου Simmel, «ὑπό τίτλον: Φιλοσοφία τοῦ Χρήματος»,⁽¹⁾ συγγραφῇ, ἣτις ἀπετέλεσεν ἐσχάτως τὸν στόχον κρίσεων και ἐπικρίσεων, μάλιστα δὲ ἐκ μέρους τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ και γνωστοῦ ῥηξικελεύθου ὑπουργοῦ Καρόλου von Helfferich, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Das Geld» = τὸ Χρῆμα.⁽²⁾ Ἄλλ' οἱ οἰκονομολόγοι οἱ φρονούντες και ὑποστηρίζοντες ὅτι τὸ χρῆμα, ἐγκαθιστὸν μέτρον τῆς ἀξίας, δέν δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἐκ συμβολικῆς ἀλλ' ἐξ οὐσιαστικῆς ὡσαύτως ἀξίας, ὅτι συνεπῶς δέν δύναται νὰ κέκτηται «λειτουργικὴν ἀλλὰ πραγματικὴν ἀξίαν», πλὴν τοῦ ὅτι περιπίπτουσιν εἰς ἀντίφασιν πρός ἑαυτούς, διότι ἀλλαχοῦ ἀποδέχονται ὅτι τὸ νόμισμα δέν εἶνε πραγματικὸν μέτρον ἀξίας, ἐφ' ὅσον ἡ οὐσία ἐξ ἧς ἀποτελεῖται δέν ἔχει σταθερὰν μετρικὴν ἀξίαν ὡς τὰ λοιπὰ μέτρα, πλὴν τοῦ ὅτι ἀντιθέτως ἀπ' ἀδέχονται ἐντεῦθεν ὅτι τὸ νόμισμα εἶνε μόνον ὄχημα μεταβιβάσεως τῶν κτήσεων και κεφαλαίων, οὐδὲως ἐν τούτοις ἠδυνήθησαν νὰ καταγωνισθῶσιν ἐμπράκτως τῆς ἀντιθέτου ἀρχῆς, καθ' ἣν τὸ νόμισμα εἶνε μόνον «συμβολικὴ ἀξία», τίκτουσα τὴν τῆς λειτουργίας αὐτοῦ συνθήκην, ἀλλ' ἀσχολοῦνται μόνον ἐν θεωρίας και θεωρητικαῖς διωμάχαις, αἰτινες ἐν τῇ ἀληθείᾳ και ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ διασειῶσιν τὴν ἐκ τούτων δημιουργουμένην ἀντίθετον πραγματικότητα, τῆς συμβολικῆς και κατὰ συνθήκην λειτουργίας τοῦ χρήματος.

Ἐάν ὄντως θὰ ἦτο δυνατόν, τὴν σήμερον, ὡς ἄλλως προὔταθῃ ἐν κλείσταις διεθνεῖσι συνδιασκέψεσι, νὰ παγιωθῇ ἡ χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία παρ' ἀπάσαις ταῖς συναλλασσομέναις χώραις, και νὰ παρμεισθῇ ὁ χρυσός, ὁ παρεισαγῶν ἐν ταῖς ἐκ τῆς καταστάσεως οἰκονομικαῖς δυσχεραῖαις πρόσθετον τοιαύτην, τὰ πλεονεκτήματα θὰ ἦσαν σοβαρότατα. Ἐν πρώτοις θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ διαφρῦθμις τῆς κυκλοφορούσης ποσότητος σύμφωνας πρός τὸ μέτρον τῶν συναλλακτικῶν ἀναγκῶν.

(1) Philosophie des Geldes. Λειψία 1907.

(2) Das Geld. Λειψία 1906. Εἰσφ. 12. § 1 σελ. 471 και ἐπ.

τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐπισυμβαίνει εὐχερῶς ἐν τῷ μεταλλικῷ συστήματι, ἡρτημένῳ κυρίως τῆς αὐξομειώσεως ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ μετάλλου. Ἄφ' ἐτέρου ἡ κεντρικὴ ἐκδοτικὴ Τράπεζα δὲν θὰ ἦτο ἠναγκασμένη νὰ διεξάγῃ τὸν ἀγῶνα προεξοφλήσεως πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐπὶ βάσει «τοῦ χρυσοῦ κανόνος», καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἦτο ἠναγκασμένη ἐκ τοῦ διακανονισμοῦ τοῦ εἰσερέοντος ἢ ἀπερχομένου μετάλλου νὰ κανονίξῃ τὴν τιμὴν τῆς προεξοφλήσεως. Πλὴν τούτου ἡ χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία, κινουμένη βεβαίως διὰ σώφρονος πολιτικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνησίων συναλλακτικῶν ἀναγκῶν — τοῦθ' ὅπερ νομοθετικῶς καὶ διὰ διεθνούς ἐπι συμβάσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καθορισθῇ — ἤθελε καταστῆ ἀνεξάρτητος, σχετικῶς ἀπὸ τῆς ἀλλοδαπῆς ὡς πρὸς τὴν νομισματικὴν ἐπικαταλλαγὴν, τὸ δὲ διεθνὲς συνάλλαγμα θὰ διακανονίζετο ἀπλούστατα καὶ εὐχερότερον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰσοζυγίου τῶν χρεαικαιτήσεων καὶ τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος. Ἐὰν τὴν σήμερον, ἡ Εὐρώπη ἦτο, ὡς εἶνε ἤδη, ἀφειλέτις τεραστίων ποσῶν πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλὰ μὴ κριτουῦντος τοῦ μονομεταλλικοῦ συστήματος τοῦ χρυσοῦ, κολὺ πιθανὸν νὰ ἐξηκολούθει ἡ παράτασις τῆς ὀφελῆς ἐκ τοῦ λόγου οὗτι δὲν θὰ ἠδύνατο ἴσως ἡ Εὐρώπη νὰ ἐξαποστελλῇ πρὸς ἐξοφλήσιν σοβαροτάτας ποσότητος προϊόντων, γραμματίων καὶ τίτλων, πρὸς ἰσοζύγιαι ἐν τῇ πλάστιγγι τῶν πληρωμῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ πρὸς ἰσορροπήσιν τοῦ συναλλάγματός της· πολὺ πιθανὸν νὰ ἐξηκολούθει ἡ ὑπερτίμησις τοῦ ἀμερικανικοῦ συναλλάγματος ἐκ τοῦ ἄνω λόγου· ἀλλ' ἡ καταστολὴ τῆς κρίσεως θὰ ἦτο εὐχερότερα, ἐφ' ὅσον θὰ ἦρητο ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐνάσεως τῆς ἐργασίας, τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εὐμενοῦς διακανονισμοῦ τῆς διεθνούς συναλλαγῆς τῶν χρεαικαιτήσεων. Δὲν θὰ παριστάμεθα ὁμῶς μάρτυρες ἐπιτάσεως τῆς κρίσεως ἐκ τῆς ἐπικαταλλαγῆς τοῦ χρυσοῦ, οὔτε θὰ εἴχομεν πρὸ τῶν ἡμετέρων ὁμμάτων χώρας στεναζούσας ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὑγείας τοῦ νομίσματός των ἢ ἐκ τῆς ὑπερβαλοῦσης καρ' αὐταῖς συγκεντρώσεως τοῦ χρυσοῦ, ὡς συμβαίνει πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης σήμερον, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ, παρὰ τῇ ὁποίᾳ οὐ μόνον ἐπῆλθε τρομακτικὴ ὑπερτίμησις ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ἀλλὰ καὶ παρακώλυσις τῆς ἐξαγωγικῆς ἐμπορίας πρὸς τὰς χώρας τῆς κρατουσῆς σήμερον χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας.

Ἄτυχῶς τὰ πράγματα σήμερον ἔχουσιν ἄλλως· ἡ διεθνὴς ἐμποσιότης πρὸς τὸ μέταλλον δὲν εἶνε εὐχερὲς νὰ ἀρθῇ, τοῦθ' ὅπερ ἤθελε πρωτίστως διακανονίσῃ τὴν τοπικὴν συναλλαγὴν καὶ κυκλοφορίαν τῶν διαφόρων χωρῶν ἀφ' ἐνός, καὶ ἤθελεν εὐχεράνῃ τὴν ἐκπλήρωσιν ὀχλοχρεώσεων ὠρισμένων Κρατῶν, πιεζομένων ὅπως πληρώσωσιν εἰς χρόνον, ὡς λ.χ. τῆς Γερμανίας· ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθομεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἰσπανικῆς ἐμποροκρατικῆς σχολῆς, τῆς πιστευούσης οὗτι ὁ

πλουτός μόνον εἰς τὸ μέταλλον ἔγκειται, καὶ ὅτι μεταλλικὸν νόμισμα ἔχει μείζονα ἀξίαν ὠρισμένης ποσότητος οἴτου.

Ἐν τούτοις καὶ παρ' ἅπασαν ταύτην τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μεταλλικοῦ νομισματικοῦ συστήματος ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν διεθνῶν χρεαπαιτήσεων, αὐταὶ αὐταὶ ἀκριβῶς αἱ σκέψεις, καὶ αὐταὶ αἱ προτάσεις πρὸς παγίωσιν τῆς χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας δι' ἰδιαιτέρου παρ' ἐπίστη χώρα ἐπιχωρίου νομίσματος, ἢ καὶ διὰ καθορισμοῦ διεθνοῦς τοιούτου, οὐ μόνον δὲν ἐξισθενοῦσιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιρρουνούσι τὴν θέσιν τῆς θεμελιώσεως τοῦ συναλλάγματος ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρομῶν διότι ὑπεστηρίχθη, ἴσως δὲ κατὰ κόρον, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ἐμπορικὴ πλάστιγξ καὶ ἡ συναλλαγὴ τῶν ποικιλομόρφων τίτλων δύνανται νὰ ἀποκαταστήσωσι τὸ ἰσοζύγιον ἐκεῖνο, καὶ νὰ καταλίπωσι πιθανῶς καὶ πλεόνασμα, ἢ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ μεταλλικοῦ συστήματος δημιουργουμένη ἐπικαταλλαγὴ, καθίσταται περίπου ὡς δευτερευούσης σημασίας καὶ ἐπιρροίας· ἄρκει νὰ εὐρίσκηται συναλλάγμα· «καὶ εὐρίσκεται τοιοῦτον, ὡς λέγει πάλιν ὁ Leon van, ἐν τῇ εἰσηγητικῇ του ἐκθέσει ἐπὶ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, τῆς Γαλλίας, ἐν ἔτει 1875, ἐὰν δημιουργῶνται πιστώσεις συνεπεία διεθνῶν συναλλαγῶν· δημιουργοῦνται δὲ τοιαῦται, ἐὰν διὰ παντὸς τρόπου ἀνακαλύπτηται καὶ ἐπιδιώκηται διεθνῆς τις συναλλαγὴ. Ἄλλ' εἶνε, προστίθησιν, ἄληθῶς ἀπίστευτον (Ἐισαγωγή ἐν τῇ π. ὡτῆ ἐκδόσει τοῦ ἔργου τοῦ Goschen), πῶς τοσοῦτοι στοιχειώδεις σκέψεις, μένουσι παντελῶς ξένοι, παρ' ἀνθρώποις κίδικαῖς ἐν ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσι». Μήπως ὅμως τὴν ὁμοίαν ἀπορίαν, δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ διατυπώσῃ καὶ σήμερον, παρ' ἅπαντα τὰ οἰκονομικὰ συνέδρια καὶ τὰς ἀλλήλας διαδεχομένας διεθνεῖς συνελεύσεις, συγκροτουμένας κατὰ περιοδικὰ διαστήματα, ἐπὶ μόνῃ τῷ σκοπῷ ὡς διακηρυχθῆ ἔγρη et ὄρη, τὸ γεγονός καὶ τὸ ὑπάρχον ὡς ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχη :

Ἴδου ἔχομεν πρὸς ἡμῶν σήμερον νέαν οἰκονομικὴν συνδέσσειν οὐχὶ τὴν πρώτην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τελευταίαν, ὡς ἀτυχῶς πιστεύομεν· καὶ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας, τὴν θεωρηθεῖσαν εὐλόγως κοσμοϊστορικὴν ἀπόφασιν τὴν ληφθεῖσαν κατὰ τὴν 19ην Ἰανουαρίου (ν. ἡμ.) ἐν Κάνναις, ἀπόφασιν καταρτισθεῖσαν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ μεγαλειεπιβόλου βρετανικοῦ πρωθυπουργοῦ, καὶ ἐνέχουσαν ἐν τῇ δικαιολογικῇ σκέψει καὶ φράσει ἐξάρσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ ἔργου : Αἱ σύμμαχοι δυνάμεις, τονίζεται ἐν αὐτῇ, φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν πόρων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, εἰσὶν ἀναγκαιόταται, ὅπως αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν παραγωγικῶς ἐργαζομένων χειρῶν, καὶ ὅπως ἀνακουφίσωσι τὰς δεινοκαθείας, αἷς ὑφίστανται οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί· ἡ δὲ τοιαύτη προσκαί-

θεια δέον νὰ καταβληθῆ ἵνα ἀρθῶσι σύμπαντα τὰ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον παρακωλύοντα προσκόμματα ὀφείλει αὕτη ἐπίσημ· νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν χορηγήσιν σημαντικῶν πιστώσεων πρὸς τὰς ἀσθενεστεράς χώρας, ὡς καὶ τὴν σύμπραξιν ἀτασῶν τούτων πρὸς ἀνασυγκρότησιν κινουτικῆς παραγωγῆς!»

Διαβλέπει, δηλονότι, πᾶς τις ἐκ τῶν δικαιολογικῶν στοιχείων τῆς μνημειώδους ταύτης ἀποφάσεως, ὅτι ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς κατέρωθωσε νὰ πείσῃ τὴν χώραν του, ὡς καὶ ἑτέρας, πλὴν τῆς Γαλλίας, περὶ ἐκείνου ὅπερ ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς ἀνακομῆς ἐβροντοφωνεῖ ὁ σοφὸς ἄγγλος οἰκονομολόγος Keynes, ὅτι δηλονότι ἡ ἔξακολουθοῦσα ἐχθρότης ἐν τῇ συναλλαγῇ καὶ ἡ ἐν ταύτῃ διεθνῆς διάσπασις, ἀπεργάζεται τὴν ταχίστην τῆς Εὐρώπης ὀλοκλήρου πτώσιν!

Ἄλλ' ἐν τούτοις, ἀμφιβάλλει σήμερον πᾶς τις, ἐὰν ἀληθῶς ἡ Εὐρώπη ἀπεφάσισεν ὀριστικῶς νὰ θέσῃ τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἤλων. Διότι τὸ νὰ κηρύττωμεν ἀφ' ἑνὸς τὸ εὐαγγέλιον τῆς οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως αὐτῆς, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ μας ἐν τῇ πράξει, ἀντιτίθεται πρὸς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν θεωρίαν, ἀποτελεῖ εἰρωνίαν ἀναμιμνήσκουσαν τὸ μέγα ἀληθῶς ἀλλ' εἰς ἐρείπια κατασημισθὲν πρόγραμμα τοῦ ἀμερικανοῦ προέδρου Οὐίλσον. Καὶ ὁμιλοῦμεν ἀπλῶς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, διότι δὲν ἔχομεν ἴσως τὸ θάρρος ἢ τὸ σθένος, νὰ βροντοφωνήσωμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κατεστραμμένου «Εὐρωπαϊκοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν». Τοῦτο δὲ πράττουσιν οἱ ἱεραπόστολοι τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Εὐρώπης, οὐχὶ διότι ἀγνοοῦσι τὰ προβλήματα, θὰ ἦτο τοῦτο λίαν ἀφελὲς νὰ πιστεύσῃ τις, ἀλλὰ διότι καταφεύγουσιν ἰσχυρῶς τῆς ἀνακομῆς εἰς ἡμίμειρα καὶ εἰς παρηγορητικὰ φάρμακα θνήσκοντος ἀσθενοῦς!

Καὶ λαλοῦσι κατόπιν περὶ ἀνασυγκροτήσεως τῶν χωρῶν, καθ' ἣν στιγμὴν πλείστοι χῶραι παρακωλύουσι ταύτην διὰ διατηρήσεως μεγάλων στρατιῶν, ἢ καὶ διὰ τῆς ἔξακολουθήσεως πολέμων· καὶ ὁμιλοῦσι περὶ ἀνασυντάξεως, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκροῶνται τῶν ἀντηχούντων καὶ μέχρι διαρρηξέως τῆς καρδίας τῶν παλλομένων σφυγμῶν, προερχομένων ἐκ τῶν τρομακτικῶν ἀφανιάσεων αἱ ὑφίστανται μέχρις ἐξαντήσεως αὐτῶν, ἐκ τῆς ταραχῆς ὑπερβαρύνσεως διὰ χρεῶν, καὶ ἐκ τῆς πλήρους καταστροφῆς τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτῶν ἰσοζυγίου! Καὶ λαλοῦσι περὶ ἀνάγκης τονώσεως καὶ παροχῆς πιστώσεων ταῖς ἀσθενεστεραῖς χώραις, αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἐμπλοὶ οἰκονομικῆς ἀναιμίας, αὐταὶ αὐταὶ αἱ ὡσαύτως ἀσθενέστατοι χῶραι τῆς Εὐρώπης, διότι μὰ τὴν ἀλήθειαν, δυσχερέστατον θὰ ἦτο νὰ ἀναγνωρίσῃ τις μίαν ρωμαλαίαν, ἔστω καὶ αὐτὴν τὴν

μεγάλην Ερρετανίαν, τῆς ὁποίας τὰ εἰσαγωγικὰ πλεονάσματα ποικίλουσι μηνιαίως κατὰ δεκτὸν καὶ ἄνω ἑκατομμύρια στερλινῶν!

Ἄλλ' ἡ ἀνασυγκρότησις ἢ ἐνδεικνυομένη διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐντυπικῆς παραγωγῆς, ἱκανοποιήσεως τῆς ἀνεργίας, καὶ ἐπαναλήψεως τῆς διεθνoῦς ἐμπορίας καὶ συναλλαγῆς, ζητήματα λίαν μέλλοντος χρόνου, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἤθελον συνδεθῆ πρὸς τὸ προέχον πρόβλημα τοῦ ἰσοϋγίου τῶν πληρωμῶν, ἤθελον φέρῃ τὴν θεραπείαν τῆς κρίσεως τόσῳ βραδέως, ὥστε νὰ μὴ προλάβωσι τὸν κίνδυνον τοῦ νοσοῦντος οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου.

Τὸ φάρμακον ὅθεν τῆς ἰάσεως διὰ τακτικῆς θεραπευτικῆς μεθόδου δὲν θὰ προλάβῃ τὸν θάνατον. Ἄλλ' ἔχομεν ἀνάγκην ριζικῆς θεραπείας τῆς κρίσεως μᾶς σοβαρωτάτης ἐγχειρίσεως. Καὶ ἀτυχῶς μὲν, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφεθῶσι, δι' ἀμοιβαίας ἀρέσεως τὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ τὰ διεθνή δάνεια· ἀλλ' ὑπάρχει τοῦλάχιστον ὁδὸς ἥτιον δύσβατος καὶ δυναμένη νὰ φέρῃ πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν. Αὕτη δὲ δέον νὰ ἦ, ἡπιωτέρα τῆς ὑποδειχθείσης ὡς ἄνω παρὰ τοῦ οἰκονομολόγου Keynes: Δηλονότι, ἐκάστης χώρας θέλει ἀποτιμηθῆ ὁ ἐν ἐνεργείᾳ ἐθνικὸς πλοῦτος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς βαρυνούσας αὐτὴν συνολικὰς ὑποχρεώσεις. Κατὰ λόγον δὲ τῆς ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης προαγομένης ἀληθοῦς καὶ πραγματικῆς ἐκάστης χώρας δυνάμεως πρὸς πληρωμὴν, θέλει καθορισθῆ καὶ τὸ συνολικὸν χρέος ὅπερ αὕτη θέλει ἀναγνωρίσῃ ὅτι εἶνε ἐν θέσει νὰ ἐξοφλήσῃ. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐξόφλησις, δέον νὰ γίνῃ δεκτὴ συντελουμένη οὐχὶ μόνον διὰ μεταλλικοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μεθόδων καὶ μέσων τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος ἅτινα ὑπεδείχθησαν ἀνωτέρω.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς νεωτέρας τροποποιημένης κοινωνικῆς οἰκονομίας, εἶνε καὶ τὸ μόνον ἀληθὲς φάρμακον, πρὸς ἀνασύνταξιν τῆς Εὐρώπης, ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται ἕτερος διακανονισμὸς τοῦ διεθνoῦς συναλλάγματος ὡς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ χαρτονομίσματος ὡς νομίσματος νομίμου καὶ πραγματικοῦ. Ἀντιθέτως, ἡ σεισάχθεια αὕτη θὰ ἐπέλθῃ βιαίως καὶ ἀναγκαστικῶς διὰ καθολικῆς χρεωκοπίας II.